

Kerst met Calvin

Monday 05 January 2009

Half millennium geleden

Op 10 juli 2009 zal het vijfhonderd jaar geleden zijn dat de reformator Johannes Calvin in Noyon (Picardië) geboren werd. We staan dus aan de vooravond van een Calvinjaar. Tal van publicaties, symposia en herdenkingen zullen onze aandacht trekken. In dit laatste nummer van Samen geroepen vóór het herdenkingsjaar neem ik u mee in een klein exposé over Calvin en Kerst. Eerst echter wat algemene opmerkingen.

Van grote betekenis

De invloed van Calvin op ons godsdienstig en maatschappelijk leven is van grote betekenis ook al zijn wij ons dat niet altijd bewust. In de zestiende eeuw kregen onze landen te maken met een reformatie-golf naar calvinistisch model. Wij gaan hier maar even niet in op het verschil tussen Calvijn's en Calvinistisch. Daar zou veel over te zeggen zijn, maar dat voert te ver. Dit Calvinisme - sterk georiënteerd aan de levensheiliging - bepaalde voor eeuwen de geloofsbeleving. De staat werd gezien als dienaar van Gods die de kerk vrijheid van godsdienst geeft. De kerk op haar beurt behoort voor de overheid te bidden. Nederland werd een calvinistische republiek. Calvinisten waren en zijn over het algemeen hardwerkende en betrouwbare mensen. Velen leggen daarom het verband tussen Calvinisme en opkomend kapitalisme (de zgn. Weber-these). Ook naar Schotland en Amerika waaierde het Calvinisme uit. Alister E. McGrath legt in zijn Calvinbiografie het verband tussen Calvijn's leer over de uitverkiezing en het fenomeen van de Amerikaanse 'civil religion'. Ook de geseculariseerde Amerikaan van vandaag de dag is nog van mening, dat zijn land uitverkoren is om een leidende positie in te nemen. Hillary Clinton bij het aanvaarden van haar ministerschap buitenlandse zaken: "Dit is een geweldig land. God bless America!" Tenslotte noemen we hier het Neocalvinisme (A. Kuyper) met haar grote invloed op de politiek, de cultuur en het maatschappelijk leven aan het eind van de negentiende en in de twintigste eeuw. Het zal duidelijk zijn: Calvin zit ons in het bloed. Maar, hoe beleefde de man in kwestie het Kerstfeest?

Het klare woord op klaarlichte dag

Als Calvin ons vandaag bezig zou zien, zou hij waarschijnlijk meewarig het hoofd schudden. In Genève waar hij werkte, had de kerkenraad het Kerstfeest op 25 december afgeschaft. Calvin was het daarmee eens. Als reactie op de veelheid aan Roomse feestdagen hield hij zich alleen nog maar aan de zondag. Bovendien riep 25 december teveel herinneringen op aan het zonnewende-feest: het Germaanse Joelfeest en de Romeinse Dies Natalis Solis Invicti (verjaardag van de onoverwinnelijke zon). Met name bij het Joelfeest werd er veel gedronken! Calvin stond stil bij de geboorte van Jezus Christus op de zondag die het dichtst bij 25 december gelegen was. Hij hanteerde een doorgaande lezing (lectio continua) en las dus gewoon het bijbelgedeelte dat aan de beurt was. Je hoeft niet altijd Lukas 2 te lezen om het belang van Christus' komst toe te lichten! Wel vierde hij het avondmaal op deze 'Kerstzondag' evenals op Paaszondag, Pinksterzondag en een zondag in de herfst. Tijdens de preek kwam Calvin met een woord-voor-woord-verklaring van de bijbelteksten en deed dat in alle rust. Hij moest niets hebben van ijdele retoriek of van toneelwerk. Dat noemde hij valse franje. De preek is er ook niet om de oren van de luisteraars te strelen. Het gaat er alleen maar om dat de gemeente meekrijgt wat tot haar behoud nodig is. Alles wat daarvan afleidt is onnodig en ongewenst. Zo hield Calvin het ook bij eenstemmig psalmgezing en weerde het orgel uit de kerk. Onder invloed van deze calvinse soberheid schafte men ook in ons land het Kerstfeest op de 25e december af (Synode van Dordrecht, 1574): "Aangaande de feestdagen naast de zondag is besloten dat men met de zondag alleen tevreden zal zijn. Doch men zal de gewone stof van de geboorte van Christus 's zondags voor de Kerstdag in de kerk behandelen..." Onder druk van het volk en de overheid moest men echter vier jaar later al weer op dit besluit terugkomen. Het laat zich verstaan hoe Calvin gedacht zou hebben over onze kerstvieringen, kerstdiners en alles daaromheen. En een kerstnachtdienst was er al helemaal niet bij: Het klare woord op klaarlichte dag.

Neergeworpen bij het vee

Wie dat zo leest heeft wellicht helemaal geen zin meer om bij Calvin naar de kerk te gaan met Kerst. Toch is het de

moeite waard om naar zijn kerstpreken te luisteren. Zo ontstaat er een vrij goed beeld van zijn theologie en de boodschap die hij bracht. Wij scharen ons dus onder zijn gehoor en beluisteren al snel dat het er met ons niet best voorstaat! Wij hebben door de zondeval het beeld van God dat ons ingeprent was als het ware uitgewist. "Wij zijn vervloekt en verdienen niet dat de aarde ons nog draagt... Wij zijn onder de stomme beesten terecht gekomen. De ossen en de ezels behouden nog hun oorsprong, zoals God hun die gegeven heeft. Op hen ligt geen andere vloek dan die, welke over alles gekomen is vanwege onze zonden, want alles is met onze vuiligheid besmet. Maar wij verdienen weggedaan te worden van de wereld en uit de orde van Gods schepselen." Het is juist daarom dat Jezus in een stal geboren werd, neergeworpen bij het vee. God moest ons zo ver tegemoetkomen en zich zo diep vernederen om ons te achterhalen (citaten uit de kerstpreken van Calvijn, Het gepredikte Woord, Deel I).

Niet zonder zijn heerlijkheid

Uit het kerstevangelie blijkt evenwel, dat Gods Zoon zijn koninklijke heerlijkheid niet verloren heeft. "Beide wordt ons voor ogen gesteld: Onze Here Jezus Christus ligt daar in een kribbe, als uitgeworpen van de mensen, in uiterste armoede, zonder enig aanzien, als onderworpen aan dienstbaarheid; en toch wordt Hij door de engelen van het Paradijs geprezen, zij huldigen hem." Hij heeft zich wel diep vernederd, maar daar blijft het onfeilbaar getuigenis, dat hij de Verlosser van de wereld is. Wij hoeven er dan ook niet aan te twijfelen of hij zal ons onder zijn hoede nemen. "Wij worden door hem aangenomen in het Koninkrijk van God, waarvan wij tevoren uitgebannen werden. Want we zien, dat Hij in Zich een goddelijke majesteit bezit, daar de engelen Hem als hun meerdere en hun soevereine Koning erkennen."

Scholieren van domme mensen en arme herders

De herders vervullen een belangrijke rol in de kerstprediking van Calvijn. God heeft zich met zijn aanbod van redding en verlossing niet allereerst tot de priesters en de aanzienlijken gewend. Het zijn de eenvoudigen die als eersten het blijde nieuws ontvangen: "Weliswaar zijn de wijzen uit het oosten gekomen, maar de herders moesten beginnen, opdat alle hoogmoed teniet gedaan worde en hij, die als Christen wil worden beschouwd, een dwaas zij in deze wereld." Het evangelie van God die zijn heerlijkheid aflegt om mens te worden, die zijn Zoon stelt tot een zoenoffer om mensen te achterhalen - het is ongerijmd en een aanstoot voor wie in eigen wijsheid zich verheffen. "De wijzen van deze wereld zijn zo opgeblazen van hoogmoed en aanmatiging, dat zij zich nauwelijks zullen verwaardigen scholieren te zijn van domme mensen en arme herders... Al hebben wij ook alle wetenschap van de wereld in ons hoofd gepropt, waartoe zal het ons dienen, wanneer het leven ons ontbreekt, het leven nl. waarin de schatten van alle wijsheid verborgen zijn..."

Vrees niet en grote blijdschap

Zo ligt daar Gods aanbod van redding en verlossing. Maar wij kunnen ons niet verblijden als wij er niet van verzekerd zijn, dat God ons genadig wil zijn. Voor echte blijdschap is daarom tweeërlei nodig: Wij moeten onze ellende leren kennen en erdoor verontrust worden. Bovendien moeten wij ontmoerd worden als God tot ons spreekt en ons genadig is. Vrees niet - zegt de engel - want ik verkondig u grote blijdschap. "Kortom, wij moeten zo leren, altijd als arme, bange lieden te zijn, totdat wij vertroost en verblijd worden door het Evangelie. Elders moeten wij geen vrede zoeken, of wee onzer, want als wij komen in te dommelen in onze vleierijen, dan zal de duivel spoedig de overwinning behaald hebben; dan zien wij ons al in zijn banden en strikken, kortom, wij zijn als arme slaven zijn gevangenen. Laat ons also het woord goed vasthouden, nl. dat wij nooit verblijd moeten zijn, totdat wij deze zekerheid hebben: God heeft ons lief, Hij is ons goedgunstig, hoewel wij het onwaardig zijn. Op dat fundament moeten wij bouwen."

Ons geboren

Zo hebben we inmiddels een beetje geproefd hoe dat voelt om bij Calvijn in de kerk te zitten. "Willen wij dat evangelie wel aannemen?" houdt hij ons voor. Er staat niet zomaar, dat Christus geboren is. Er staat: "U is heden geboren..." Voor u! Zo had de profeet Jesaja het ons ook al gezegd: "Een kind is ons geboren... een zoon is ons gegeven." Willen we dit geschenk wel aanpakken? Calvijn is voor alles een schriftoitlegger geweest. En een goede ook. We zijn het Genève van Johannes Calvijn misschien een beetje ontgroeid, maar de meesten van ons zijn wel uit dat nest afkomstig. Ik wens u een fijn kerstfeest.